

ISHQ VA HAQIQAT IZLOVCHISI: “NISHOTIY”

Ozoda ABDULLAYEVA,

*Nizomiy nomidagi O‘zbekiston milliy pedagogika
universiteti O‘zbek tili va adabiyoti fakulteti talabasi*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15878409>

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada o‘zbek mumtoz adabiyotining yorqin namoyandalaridan biri — Nishotiy ijodi tahlil qilinadi. Unda shoir g‘azallarida ifoda topgan ishq va haqiqat g‘oyalari, ularning tasavvufiy tafakkur bilan uyg‘unligi, insoniy kamolotga yetaklovchi ruhiy-axloqiy qarashlar yoritiladi. Shuningdek, Nishotiy ijodining Alisher Navoiy an‘analariga bog‘liqligi, uning badiiy mahorati, obrazlilik va san‘atli ifoda vositalari asosida tahlil qilinadi. Maqola adabiyotshunoslar, talaba va o‘quvchilar hamda mumtoz she‘riyatga qiziqqan keng kitobxonlar ommasi uchun mo‘ljallangan.*

***Kalit so‘zlar.** Nishotiy, mumtoz adabiyot, g‘azal, ishq, haqiqat, tasavvuf, ilohiy muhabbat, badiiy ifoda, obrazlilik, Navoiy an‘analari, axloqiy tarbiya, ruhiy kamolot, she‘riy mahorat.*

O‘zbek mumtoz adabiyotida ishq timsoli oddiy tuyg‘u emas, balki ilohiy haqiqat sari yo‘l, qalb pokligi va ruhiy yetuklik ramzi sifatida talqin qilinadi. Bu yo‘nalishda ijod qilgan ko‘plab shoirlar qatorida Nishotiy o‘ziga xos falsafiy va badiiy yondashuvi bilan ajralib turadi. U ijodida ishq — Allohga yetaklovchi kuch, haqiqat esa bu ishq orqali erishiladigan ma‘naviy oliy nuqtadir. Shoirning g‘azallarida tasavvuf ruhi, qalb pokligi, dunyoviy va ilohiy ishq o‘rtasidagi nozik bog‘liqlik chuqur aks etadi. U Navoiy an‘analariga ergashgan holda, inson ichki dunyosini tahlil qiladi, muhabbatni nafaqat ma‘shuqaga, balki Yaratganga bo‘lgan cheksiz sadoqat sifatida tasvirlaydi. Bu jihat, xususan, uning quyidagi misralarida yaqqol namoyon bo‘ladi:

Ishq o‘tida kuydim, topmadim darmon,

Har nafasda bildim, bu dardda jon bor.

Bu misralarda ilohiy muhabbatning qalbni tozalovchi, insonni o‘zini anglash sari yetaklovchi kuch sifatidagi talqini ko‘zga tashlanadi. Badiiy ifodaning yuksak namunasi bo‘lgan bu g‘azallarda obrazlilik — yor, gul, bulbul, oshiq kabi an‘anaviy timsollar vositasida yuzaga chiqadi.

Nishotiy g‘azallarida ko‘tarilgan masalalar bugungi kunda ham axloqiy tarbiya va ruhiy kamolot nuqtayi nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi. U insonni o‘z qalbi, nafsiga qarshi kurashish, poklanish va mukammallik sari intilish g‘oyalari da‘vat etadi. Shoirning she‘riy mahorati — so‘z tanlovi, ohangdorlik, san‘atli ifodalar orqali g‘oyani chuqur yetkazish qobiliyati bilan namoyon bo‘ladi. Har bir bayt nafaqat estetik zavq bag‘ishlaydi, balki o‘quvchini tafakkurga undaydi. Nishotiy uchun **ishq** — bu faqatgina yurak quvonchi emas, balki ruhan tozalanish, o‘zini anglash va Allohga

yetishish yoʻlidir. Bu yoʻl murakkab, iztirobli, sabr va fidoyilikni talab qiluvchi yoʻldir. Shoir tasavvufiy adabiyotdagi “ishq yoʻli bilan haqiqat sari intilish” anʼanasini davom ettirgan. Uning lirik qahramoni sevgi yoʻlida oʻzini qurbon qilishga tayyor, bu yoʻlda yoʻqotishlar, azob-uqubatlar, armonlar va fidoyilik muqaddas sanaladi.

Tasavvufda ishq – bu “maʼnaviy olov”, u orqali qalb poklanadi, nafs jilovlanadi, odam ilohiy haqiqatga yaqinlashadi. Nishotiy sheʼrlarida bu gʻoya yorqin ifodalangan. Uning gʻazallarida **yor** obrazi nafaqat dunyoviy sevgining ramzi, balki ilohiy mohiyatli maʼshuqaning timsoli sifatida talqin etiladi. Yorni sevish orqali shoir aslida Xudoni sevadi, Haq yoʻlida jismoniy va ruhiy azoblarni ijobiy maʼnaviy tajriba sifatida qabul qiladi:

*Shamʼin kabiyu yondim, oshufta boʻldim, ey yor,
Fano yoʻlida yoʻq boʻlib, Haqqa yetmoq istarim.*

Bu baytda **fanolik** gʻoyasi, yaʼni dunyoviylikdan voz kechib, **baqo**, yaʼni ilohiylik sari yetishish orzusi ifoda etiladi. Bu esa tasavvufning markaziy gʻoyalaridan biridir.

Nishotiy ijodi – oʻzbek mumtoz sheʼriyati xazinasining muhim qismlaridan biridir. Uning gʻazallari nafaqat yuksak estetik zavq bagʻishlaydi, balki insonni oʻz qalbi, ichki olami, mavjudlik mazmuni haqida chuqur mushohadaga chorlaydi. **Ishq va haqiqatni** izlovchi bu shoir sheʼriyatida **ruhiy kamolot, axloqiy tarbiya, tasavvufiy tafakkur**, va **badiiy yuksaklik** oʻzaro uygʻunlashgan. Nishotiy merosi – zamonaviy avlod uchun ham ibrat manbai, maʼnaviy saboq va estetik goʻzallik namunasi boʻlib xizmat qiladi.

Bugungi globallashuv davrida insoniyat ongiga turli maʼnaviy boʻshliqlar, gʻoyaviy boʻhronlar va axloqiy tanazzullar taʼsir qilayotgan bir paytda, mumtoz adabiyotimizda ifoda topgan sof muhabbat, haqiqatparastlik va ruhiy kamolot gʻoyalari yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Nishotiy ijodida oʻz aksini topgan ishq orqali haqiqat izlash, ruhiy poklanish, axloqiy yetuklikka erishish, maʼnaviy teranlik kabi tamoyillar bugungi yosh avlod tarbiyasi uchun muhim maʼnaviy omil boʻlib xizmat qiladi. Shoir gʻazallarida ilgari surilgan tasavvufiy tafakkur, ilohiy muhabbat, haqiqatni izlash kabi masalalar insonni oʻzlikni anglashga, ichki olamida uygʻunlik topishga, maʼnaviy jihatdan yuksalishga undaydi. Aynan shuning uchun ham Nishotiy merosini chuqur oʻrganish va uni zamonaviy taʼlim-tarbiya jarayonlariga integratsiya qilish zarur va dolzarb vazifalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alisher Navoiy. Xazoyin ul-maʼniy. Gʻazallar devoni. – Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti, 2011.
2. Nishotiy. Devon. – Toshkent: Fan nashriyoti, 1993.
3. Gʻaniyeva N. Oʻzbek mumtoz adabiyoti tarixi. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2007.

“TURKIY XALQLAR ADABIYOTIGA DOIR ZAMONAVIY YONDASHUVLAR: MUAMMOLAR, OMILLAR, YECHIMLAR” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari

4. Rasulova M. Tasavvuf va o‘zbek she’riyati. – Toshkent: Fan, 2002.
5. Karimov A. Mumtoz adabiyotda ishq va haqiqat konsepsiyasi. Adabiyotshunoslik ilmiy jurnali. – 2019, №2. – B. 65–72.
6. O‘RAZBAYEVA Mahbuba. XX asr ozarbayjon adabiyotida Ganjaviy obrazi tasviri. “Nizomiy Ganjaviy va xamsachilik an’anasi” mavzusidagi xalqaro ilmiy anjuman materiali. 2024-yil 25-yanvar, 28-32-betlar. https://oriens.uz/media/conferencearticles/5_ORAZBAYEVA_Mahbuba_28-32.pdf.
7. Omanova, M. (2024). Nizomiy Ganjaviy merosining alisher navoiy ijodiga ta’siri. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(20), 24-27.
8. Kadirova M.N. Technological solutions and innovative digital tools. Netherlands. <https://staff.tiame.uz/storage/users/829/articles/nyOCfZLWmrPLJiMMJmugxLcoqGUmIvB9cP2PPxaq.pdf>
9. Omanova, M. (2024). Bahouddin Naqshband to‘g‘risidagi ma’lumotlar aks etgan asarlar. “O‘zbek adabiyotshunosligining dolzarb masalalari”. – Toshkent: 139-146.
10. Kalandarova, Dilafuz Abdujamilovna. "Research classification of Karl Reichl." *Current research journal of philological sciences* 2.11 (2021): 29-33.